

A. ΔΙΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Πλάτωνας «Πρωταγόρας» (318E-320C & 322A-323A)

(Το διαγμμένο κείμενο κι η μετάφρασή του δε δίνονται λόγω οικονομίας του χώρου).

B. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Άνδοκίδου, Περί τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης

[1] Ὅτι μὲν εἰρήνην **ποιεῖσθαι** δικαίαν ἄμεινόν ἐστιν ἢ πολεμῆν, δοκεῖτέ μοι, ὦ Ἀθηναῖοι, πάντες γινώσκειν· ὅτι δὲ οἱ ῥήτορες τῷ μὲν ὀνόματι τῆς εἰρήνης συγχωροῦσι, τοῖς δ' ἔργοις ἀφ' ὧν ἂν ἡ εἰρήνη γένοιτο ἐναντιοῦνται, τοῦτο δὲ οὐ πάντες αἰσθάνεσθε. Λέγουσι γὰρ ὡς ἔστι δεινότατον **τῷ δήμῳ**, γενομένης εἰρήνης, ἢ νῦν οὔσα πολιτεία μὴ καταλυθῇ.[2] Εἰ μὲν οὖν μηδεπώποτε πρότερον ὁ δῆμος ὁ **[τῶν] Ἀθηναίων** εἰρήνην ἐποιήσατο πρὸς Λακεδαιμονίους, εἰκότως ἂν ἐφοβούμεθα αὐτὸ **διὰ** **τὴν ἀπειρίαν** τοῦ ἔργου διὰ **τὴν** ἐκείνων ἀπιστίαν· ὅπου δὲ πολλάκις ἤδη πρότερον εἰρήνην ἐποιήσασθε δημοκρατούμενοι, πῶς οὐκ εἰκὸς **ὑμᾶς** πρῶτον ἐκεῖνα σκέψασθαι τὰ τότε γεγνημένα; χρὴ γὰρ, ὦ Ἀθηναῖοι, **τεκμηρίους** χρῆσθαι τοῖς πρότερον γενομένοις περὶ τῶν μελλόντων **ἔσεσθαι**.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A. Να μεταφράσετε το απόσπασμα: «Οὔτω δὲ, ὦ Σώκρατες...τούτου αἰτία».

A 1. Ποια θέση προσπάθησε να αποδείξει ο Πρωταγόρας με την αφήγηση του μύθου; Να αξιολογήσετε την προσπάθειά του να στηρίξει τη θέση αυτή.

A 2. Με βάση και το μεταφρασμένο απόσπασμα να δώσετε το περιεχόμενο που δίνει ο Πρωταγόρας στον ὄρο «πολιτική αρετή».

A 3. Ποια συναισθήματα ἐνέπνευσε ο Σωκράτης στους συγχρόνους του, αν κρίνουμε από τη στάση αμφισβήτησης που τήρησε ἐναντί του Απολλώνιου χρησμοῦ;

A 4. Να γράψετε δυο ομόρριζα από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου χρησιμοποιώντας τα θέματα που δίνονται στην παρένθεση: **ἔφη(φη-, φω-), νενέμηνται(νεμ-, νομ-), πέμπει(πεμπ-, πομπ-), μοίρας(μερ-, μορ-), διεφθείροντο(φθαρ-, φθορ-).**

B. Να μεταφράσετε το αδιδακτο κείμενο.

B1. Να γραφούν οι ζητούμενοι τύποι:

δοκεῖτε: γ' πληθυντικό οριστικής παρατατικού
γινώσκειν: απαρέμφατο αορίστου β' στη φωνή που είναι
Λέγουσι: μετοχή παρακειμένου, αρσενικό γένος, δοτική ενικού στην ίδια φωνή
γενομένης: ο ίδιος τύπος στο μέλλοντα
ἐναντιοῦνται: β' πληθυντικό υποτακτικής ενεστώτα
ἐφοβούμεθα: απαρέμφατο ενεστώτα
χρῆσθαι: β' ενικό ευκτικής ενεστώτα
ἔσεσθαι: β' ενικό οριστικής μέλλοντα

B2. Να γραφούν οι ζητούμενοι τύποι:

δικαίαν: ο ίδιος τύπος στον υπερθετικό βαθμό
πάντες: αιτιατική ενικού του θηλυκού γένους
ῥήτορες: κλητική ενικού-δοτική πληθυντικού
ὀνόματι: γενική πληθυντικού
ἐκείνων: αιτιατική πληθυντικού στο ίδιο γένος

B3. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων: **ποιεῖσθαι, τῷ δήμῳ, ὁ [τῶν] Ἀθηναίων, διὰ τὴν ἀπειρίαν, ὑμᾶς, τεκμηρίους, ἔσεσθαι.**

B4. Να αναγνωρίσετε τις δευτερεύουσες προτάσεις:

- **ὅτι δὲ οἱ ῥήτορες τῷ μὲν ὀνόματι τῆς εἰρήνης συγχωροῦσι...**
 - **γενομένης εἰρήνης, ἢ νῦν οὔσα πολιτεία μὴ καταλυθῇ**

B5. «Εἰ μὲν οὖν... ἐποιήσατο πρὸς Λακεδαιμονίους, εἰκότως ἂν ἐφοβούμεθα...». Να αναγνωρίσετε τον υποθετικό λόγο και να τον τρέψετε ὥστε να δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A 1. Με την εντολή του Δία στον Ερμή για τη θέσπιση νόμου τελειώνει ο μύθος του Πρωταγόρα. Από το σημείο αυτό («Οὔτω δὲ») ξεκινά η λογική του επεξεργασία και η προσπάθεια εξαγωγής συμπερασμάτων. Πιο συγκεκριμένα, ο σοφιστής συμπεραίνει ότι ὅλοι οι ἄνθρωποι μετέχουν στην πολιτική τέχνη, γιατί δόθηκε σε ὅλους από τον Δία μέσω του Ερμή η αἰδώς και η δίκη, που αποτελούν βασικά συστατικά της πολιτικής τέχνης. Ο Πρωταγόρας επιχειρεῖ να εξηγήσει, με βάση τα δεδομένα που προέκυψαν από το μῦθο, αὐτό που συμβαίνει στην αθηναϊκή πολιτεία, δηλαδή με ποιον τρόπο οι Αθηναῖοι, που εἶναι σοφοί, δίνουν τη δυνατότητα σε ὅλους τους πολίτες να εκφράσουν την ἀποψή τους στα πολιτικά ζητήματα («καὶ διὰ ταῦτα...ἢ μὴ εἶναι πόλεις»). Με βάση το συλλογισμό του και το συμπέρασμα που προκύπτει απ'

αυτόν παρατηρούμε ότι ο Πρωταγόρας έχει αποδείξει τον καθολικό χαρακτήρα της πολιτικής αρετής και έχει αιτιολογήσει τη στάση των Αθηναίων. Ωστόσο, δεν έχει αποδείξει ότι η αρετή είναι διδακτική, πράγμα που αποτελούσε και τη βασική διαφωνία του Σωκράτη. Βέβαια, μπορούμε να κάνουμε μια υπόθεση σχετικά με αυτό: όπως είπε ο Πρωταγόρας, η αιδώς και η δίκη -που συναποτελούν την πολιτική τέχνη- δεν είναι έμφυτες στους ανθρώπους, αφού δεν προικίστηκαν μ' αυτές κατά τη δημιουργία τους. Άρα, ως μη έμφυτες, μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι είναι επίκτητες και κατ' επέκταση διδακτές. Επιπλέον, ο Πρωταγόρας οδηγείται με απόλυτη σιγουριά στο συμπέρασμα της καθολικής κατοχής της πολιτικής τέχνης βασιζόμενος μόνο σε ένα μύθο. Ο μύθος, όμως, από μόνος του δεν μπορεί να έχει καμιά αποδεικτική αξία. Άλλωστε, και ο Πλάτωνας χρησιμοποιούσε το μύθο, πάντοτε όμως για να συμπληρώσει μίαν αυστηρή φιλοσοφική απόδειξη, όχι ως αυτόνομο τρόπο, ισοδύναμο με τις άλλες φιλοσοφικές μεθόδους, για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στη γνώση. Έτσι, το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Πρωταγόρας σαφώς είναι αυθαίρετο και δεν μπορεί να αποτελεί επιχείρημα υπέρ της ορθότητας της άποψής του. Ωστόσο, και στο σημείο αυτό μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο μύθος έχει συμβολικό περιεχόμενο, δηλαδή ότι ο Δίας είναι η νομοτέλεια που διέπει τη φύση και οι άλλοι θεοί είναι τα όργανα της νομοτέλειας, γεγονός που μπορεί να φανεί πειστικό και εξαιτίας του αγνωστικισμού του σοφιστή. Με βάση αυτό το δεδομένο μπορούμε να δεχτούμε ως περισσότερο αξιόπιστα τα συμπεράσματα του Πρωταγόρα.

A2. Στο μεταφρασμένο απόσπασμα (318E-320C) ο Πρωταγόρας, ύστερα από την ερώτηση του Σωκράτη, ορίζει την πολιτική αρετή (εὐβουλία) ως τη σωστή σκέψη και λήψη αποφάσεων τόσο για τα θέματα που αφορούν τα οικεία, την ιδιωτική ζωή, πώς δηλαδή να διευθετεί κανείς με τον καλύτερο τρόπο τα ζητήματα του οίκου του, όσο και για τα θέματα που αφορούν την πόλη, ώστε να είναι κανείς όσο γίνεται πιο ικανός να πράξει και να μιλήσει για τα πολιτικά θέματα. Στο δεύτερο απόσπασμα (322A-323A) η πολιτική αρετή παρουσιάζεται ως σύνθετη έννοια με βασικά της συστατικά την αιδώ και τη δίκη. Η αιδώς ήταν προσωποποιημένη θεότητα και σήμαινε το αίσθημα της ντροπής που νιώθει ο κοινωνικός άνθρωπος, όταν μια πράξη του προσκρούει στον καθιερωμένο κώδικα αξιών του κοινωνικού του περιβάλλοντος. Πρόκειται για την εντροπή, το συναίσθημα της τιμής και της φιλοτιμίας, το σεβασμό και ό,τι προκαλεί το σεβασμό. Επιπλέον, το συναίσθημα αυτό λειτουργεί και θετικά, ωθώντας τους ανθρώπους στην επιτέλεση του καθήκοντος, ώστε να αποφεύγουν την αποδοκιμασία του συνόλου. Η δίκη είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, η έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο, καθώς και οι ενέργειες των ανθρώπων σε περίπτωση παραβίασης των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Από τα δύο αυτά συναισθήματα, που πρέπει να χαρακτηρίζουν τον κοινωνικό άνθρωπο, διασφαλίζονται η αξιοπρέπεια του ατόμου, η εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας, η κοινωνική αρμονία, συνοχή κι ενότητα, που είναι χαρακτηριστικά των κοινωνιών με προηγμένο πολιτισμό. Οι δυο αυτές ιδιότητες αποτρέπουν αυθαίρετες και άδικες πράξεις, αποτρέπουν την αντικοινωνική συμπεριφορά και καλλιεργούν κλίμα ομόνοιας και αλληλεγγύης μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας. Ο αλληλοσεβασμός, ο σεβασμός στους άγραφους ηθικούς κανόνες και η συμμόρφωση με τις επιταγές των γραπτών νόμων αποτελούν εγγύηση σταθερότητας και ευημερίας. Η δικαιοσύνη λειτουργεί ως προστάτιδα της κοινωνικής ζωής για τους ανθρώπους, ως ο μόνος δυνατός τρόπος ζωής για τους ανθρώπους. Είναι αυτή που ανοίγει το δρόμο για την επιτυχία της ομάδας και, κατά συνέπεια, για την επιτυχία του καθενός. Περιορίζοντας δηλαδή τον ατομικισμό εξασφαλίζεται η ευημερία του συνόλου, από την οποία, σύμφωνα με την κρατούσα αρχαιοελληνική αντίληψη, επωφελείται με τη σειρά του και το άτομο.

Η αιδώς και η δίκη, επομένως, συνιστούν μέρος της πολιτικής αρετής. Η εξέλιξη της ηθικής συνείδησης οδηγεί τους ανθρώπους στην αποδοχή της αιδούς και της δίκης. Η ηθική συνείδηση αναπτύσσεται από την ανάγκη να ανταποκριθεί ο άνθρωπος στις απαιτήσεις μιας προηγμένης σε πολιτισμό κοινωνίας, η οποία θεμελιώνεται στις αξίες της αιδούς και της δίκης. Οι αξίες αυτές, καθολικές για τις πολιτιστικά προηγμένες κοινωνίες, είναι, ταυτόχρονα, αποτελέσματα της εξέλιξης της ηθικής συνείδησης αλλά και του πολιτισμού που την εκφράζει και την κατευθύνει.

Δηλαδή αυτός που κατέχει την αιδώ και τη δίκη είναι ο κάτοχος της πολιτικής αρετής. Επίσης, η πολιτική αρετή ορίζεται ως η αναγκαία προϋπόθεση για την ύπαρξη πόλεων («οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις...ἢ μὴ εἶναι πόλεις») τέλος, ορίζεται ως ιδιότητα που μπορεί και πρέπει να ανήκει σε όλους τους ανθρώπους (ὡς παντὶ προσήκον ταύτης γε μετέχειν ἀρετῆς).

A3. Βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 34-35 «Το απόσπασμα αυτό...όπως ισχυρίστηκαν οι κατήγοροι του;»

A4. ἔφη: επευφημία-φωνή, **γενέμηνται:** νέμεση-νομός, **πέμπει:** παραπεμπτικό-εκπομπή, **μοίρας:** μερίδιο-μοιραίος, **διεφθείροντο:** αφθαρσία-φθορά.

B. Νομίζω, Αθηναίοι, ότι όλοι γνωρίζετε ότι είναι καλύτερο να κάνετε μια δίκαιη ειρήνη παρά να πολεμάτε. Αλλά ότι οι ρήτορες συμφωνούν στα λόγια για την ειρήνη, αντιτίθενται όμως στα έργα από τα οποία θα μπορούσε να γίνει η ειρήνη, αυτό δεν το αντιλαμβάνεστε όλοι. Διότι λένε ότι υπάρχει φοβερότατος κίνδυνος για το λαό μήπως, όταν γίνει ειρήνη, καταλυθεί το σημερινό (πολιτικό) καθεστώς. Εάν, λοιπόν, ουδέποτε στο παρελθόν η Αθηναϊκή Δημοκρατία δεν είχε κάνει ειρήνη με τους Λακεδαιμονίους, δικαιολογημένα θα το φοβόμασταν αυτό και εξαιτίας της απειρίας μας στο έργο αυτό και εξαιτίας της απιστίας εκείνων· εφ' όσον όμως πολλές φορές ήδη στο παρελθόν

εκπαιδευτικός οργανισμός

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

κάνατε ειρήνη έχοντας δημοκρατία, πώς δεν είναι εύλογο να σκεφθείτε κατ' αρχήν εκείνα που έγιναν τότε; Διότι πρέπει, Αθηναίοι, εκείνα που συνέβησαν στο παρελθόν να τα χρησιμοποιείτε ως παραδείγματα για εκείνα που πρόκειται να γίνουν.

B1. δοκεῖτε: ἐδόκουν
γινώσκειν: γινῶναι
λέγουσι: εἰρηκότε
γενομένης: γενησομένης

ἐναντιοῦνται: ἐναντιώσθε

ἐφοβούμεθα: φοβεῖσθαι

χρῆσθαι: χρῶ

ἔσεσθαι: ἔση ή ἔσει

B2. δικαίαν: δικαιοτάτην
πάντες: πᾶσαν
ῥήτορες: ῥήτορ- ῥήτορσι(ν)
ὀνόματι: ὀνομάτων
ἐκείνων: ἐκείνους

B3. ποιῆσθαι: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση «ἄμεινόν ἐστιν»

τῷ δήμῳ: δοτική προσωπική λόγω της απρόσωπης έκφρασης «ἔστι δεινότατον»

ὁ [τῶν] Ἀθηναίων: ονομαστικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο «ὁ δῆμος»

διὰ τὴν ἀπειρίαν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα «ἂν ἐφοβούμεθα»

ὕμᾱς: υποκείμενο του απαρεμφάτου «σκέψασθαι» (ετεροπροσωπία)

τεκμηρίοις: κατηγορούμενο στην επιθετική μετοχή «τοῖς γενομένοις» η οποία λειτουργεί ως αντικείμενο στο απαρέμφατο «χρῆσθαι»

ἔσεσθαι: τελικό απαρέμφατο ως αντικείμενο στο «περὶ τῶν μελλόντων»

B4. - ὅτι δὲ οἱ ῥήτορες τῷ μὲν ὀνόματι τῆς εἰρήνης συγχωροῦσι...:

Δευτερεύουσα ονομαστική ειδική πρόταση. Εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο «ὅτι» (αντικειμενική κρίση) και εκφέρεται με οριστική «συγχωροῦσι», επειδή δηλώνει το πραγματικό. Λειτουργεί ως αντικείμενο στο απαρέμφατο «γινώσκειν».

- γενομένης εἰρήνης, ἢ νῦν οὕσα πολιτεία μὴ καταλυθῇ:

Δευτερεύουσα ονομαστική ενδοιαστική πρόταση. Εισάγεται με τον ενδοιαστικό σύνδεσμο «μὴ» (δηλώνει φόβο μήπως γίνει κάτι ανεπιθύμητο) και εκφέρεται με υποτακτική «καταλυθῇ» (δηλώνει φόβο προσδοκώμενο). Λειτουργεί ως υποκείμενο της απρόσωπης έκφρασης «ἔστι δεινότατον».

B5.ΥΠΟΘΕΣΗ: Εἰ + οριστική ιστορικού χρόνου («ἐποιήσατο»)

ΑΠΟΔΟΣΗ: δυνητική οριστική («ἂν ἐφοβούμεθα»)

Πρόκειται για το είδος του **μη πραγματικού**.

Απλή σκέψη: «Εἰ μὲν οὖν... ποιήσαιτο πρὸς Λακεδαιμονίους, εἰκότως ἂν φοβοίμεθα...».

Επιμέλεια

Ζερβουδάκης Νίκος, Μανρακάκης Μανόλης, Ξημεράκη Κατερίνα, Ρούπα Μαρία, Τζάνου Χρύσα, Ψαράκη Μάρω,
Ψαρουδάκη Χριστιάννα